

ATESTĂRI LEXICALE ÎN BIBLIA VULGATA. BLAJ, 1760–1761 (II)

Cuvintele analizate aici vin în completarea unei serii deschise într-un studiu anterior – *Atestări lexicale în Biblia Vulgata. Blaj, 1760-1761 (I)* –, dat spre publicare în *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava. Seria Filologie. A. Lingvistică*, 1/2009. Este vorba despre cuvinte pe care le-am considerat de interes pentru cercetările lexicografice și lexicologice românești, din perspectiva primei atestări a cuvântului sau a sensului unui cuvânt [1]. Susținem astfel în mod practic ideea că informația din lucrările lexicografice trebuie în permanență actualizată prin astfel de contribuții. În intenția noastră este să continuăm acest demers prin valorificarea materialului excerptat din lucrări ale cărturarilor ardeleni din perioada 1730–1892, o acțiune dificilă, favorizată însă de realizarea unei antologii în 4 volume (în Colecția „Opere fundamentale”), care va cuprinde acele opere cu care filiera ardeleană a contribuit la edificarea culturii naționale românești.

Textul biblic din care am selectat cuvintele de mai jos a fost tradus din latină de episcopul Petru Pavel Aron, împreună cu o echipă de ieromonahi (Grigore Maior, Atanasie Rednic, Silvestru Caliani, Gherontie Cotorea, Petru Pop de Daia și Ioan Săcădate), cărturari greco-catolici din prima generație a Școlii Ardelene, dar nu s-a putut bucura de privilegiul tiparului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea [2], motiv pentru care împrumuturile și creațiile lexicale prezente în textul *Vulgatei de la Blaj* au rămas închise în temnița manuscrisului vreme de peste 240 de ani.

Far „grâu” (<lat. *fār, farris* „alac”, „grâu”) este un împrumut ocazional din *Vulgata*, pe care dicționarele limbii române nu îl înregistrează. Este prezent rar în text, fie cu referire la „grăunțele de grâu”:

Iară de vei aduce jârtfă pârga rodurilor tale Domnului, din spiță încă verzi, le vei prăji cu foc și le vei sfârâma ca farul și așa vei aduce pârga ta Domnului (Preoția 2,14); Din carea va jârtoi preotul, spre pomenirea darului, o parte de far zdrobit și de untdelemn și toată tămâia. (Preoția 2,16),

fie desemnând „cultura de grâu”:

Deci inul și orzul s-au vătămat, pentru că orzul era verde și inul foșoare încolțea. (Ieșirea 9,31)/ Iară grâul și farul nu s-au vătămat, că era târzie. (Ieșirea 9,32).

Fasă (în *Vulgata* – *phase*; ebr. *pesah*) se înregistrează în diferite variante în textul analizat, ceea ce denotă nesiguranța traducătorilor în privința adaptării acestui cuvânt: *fască, fase, fază*. Cuvântul nu este înregistrat în DA, în schimb, din *Dicționarul biblic* (p.972-974) aflăm că provine dintr-un verb ebraic care înseamnă „a trece peste”, în sensul de „a cruța” și se leagă de faptul că Dumnezeu cruța casele însemnate cu sânge de la animalul sacrificat [3], în timp ce casele egiptenilor erau lovite. *Phase* desemnează atât sărbătoarea, cât și „materia sacrificiului; originar, animalul sacrificat, apoi jertfa fără sânge”, astăzi „ostia”, „euharistia”, „pasca”, „paști” [4]. Iată câteva contexte în care apar variantele cuvântului *fasă*:

Și au chemat Moisi pre toți bătrânii fiilor Israil și au zis către dânșii: „Duceți-vă luând dobitoc prin rudeniile voastre și jârtoviți fasă. (Ieșirea 12,21); Și au zis Domnul către Moisi și Aaron: „Aceasta e leage Faze; tot cel de alt neam nu va mânca dintr-însul. (Ieșirea 12,43); De va vrea cineva dintre nimearnici a trece însoțirea voastră și a face fase Domnului, să va tăia întâi împregiur toată partea bărbătească a lui și atunci legiuit va prăznui și va fi ca moșteanul pământului; iară carele nu va fi tăiat împregiur nu va mânca din el. (Ieșirea 12,48); Nu vei jârtovi preste dospit sângele giunghierii Meale, nici va rămânea demineața din jertva praznicului Fască. (Ieșirea 34,25); Facă fiii lui Israil Faze în vreama sa (Numerii 9,2); Și, iată, oricarii necurați peste sufletul omului, carii nu putea face Faze în zioa aceea, apropiindu-să către Moisi și Aaron (Numerii 9,6); Și în zioa a cinsprăzăcea a lunii aceștia praznicul azimelor Domnului iaste; șapte zile azime veți mânca. (Preoția 23,5).

Lat. *galbanum*, -ī „rășină extrasă din rădăcina plantei *Bubon galbanum* ce crește în Syria, Persia și Africa” a fost împrumutat și adaptat în forma *galvan*:

Și au zis Domnul către Moisi: „Ia-ți mireasme stactim și onihim, galvan de bună mireazmă și tămâie foarte luminoasă; de o măsură vor fi toate”. (Ieșirea 30,34); Și ca ștoracul și galvanul și unghia și guta și ca Livanul netăiat am aburit lăcașul meu, și ca valsamul neamestecat mirosul meu. (Ecleziasticul 24,21).

Cuvântul este la prima atestare în acest text (cf. *Indice Ieșirea*).

Un împrumut ocazional este *ghith* „mălură”, „tăciune” (<lat. *git* s.n. indeclinabil). Forma din *Vulgata* este *gith*, preluată ca atare de traducător:

Au nu deacă va asămăna fața lui, va sămăna ghith și cumin va răsipi și va pune grâul pre rând și orzul și mălaiul și odosul în marginile sale? (Isaie 28,25); Că nu cu hirăstaie să va îmblăți ghith, nici roata carului preste cumin să va întoarce, ci cu varga să va îmblăți ghith, și cuminul cu toiașul. (Isaie 28,27).

Împrumutul păstrează caracterul indeclinabil al cuvântului latinesc, așa cum se poate vedea în al doilea exemplu, unde, în ambele cazuri, substantivul trebuia să fie articulat enclitic. Este și acesta un semn al fidelității pe care o manifestă traducătorul față de model.

În dicționarul lui Grigore Maior cuvântul nu este înregistrat, ceea ce ar putea însemna că nu era cunoscut și, prin urmare, nu i se putea găsi un corespondent în limba română. Credem însă că împrumutul s-a impus traducătorului din alte considerente: din ambele contexte citate rezultă că această plantă se cultivă, or nimeni nu seamănă o plantă parazită, cum e *molura*. Înțelegând acest lucru și neputând probabil identifica și numi altfel realitatea desemnată prin cuvântul din *Vulgata*, a fost preferat împrumutul [5].

Pentru a exprima caracteristica „cu pete”, „pătat”, „maculat”, exprimată în *Vulgata* prin *maculosus*, traducătorii au folosit cuvântul *machiāt* [6], în varianta *măchiāt*:

Încungiură toate turmele tale și desparte toate oile cele bălțate și tărceate cu lâna, și orice va fi negru și măchiāt și târcat în oi și în capre va fi simbriia mea. (Facerea 30,32); Și va răspunde mie mâne dreptatea mea, când va veni vremea togmirii înainte ta. Și toate care nu vor fi tărceate și măchiate și neagre, precum în oi așa și în capre, de furtușag mă vor părî.” (Facerea 30,33); Și au despărțit în zioa aceea caprele și oile și țapii și berbecii cei tărceți și măchiiați. Și toată turma de un păr, adecă cu lâna albă și neagră, o au dat în mâna feciorilor săi. (Facerea 30,35).

Antonimul obținut prin prefixare – *nemachiāt/nemăchiāt* „curat”, „fără meteahnă” – este de asemenea prezent în text pentru a echivala cuvântul lat. *immaculatus*:

Nemachiate le veți aduce toate cu gustările sale. (Numerii 28,31); Și veți aduce jârtvă spre miros bine primit Domnului, un vițel din ciurdă, berbeace unul și miei de câte un an, nemachiați, șapte (Numerii 29,2); A cince zi veți aduce viței noao, berbeci doi, miei de câte un an, nemachiați, patrusprăzeace (Numerii 29,26); A șasa zi veți aduce viței opt, berbeci doi, miei de un an, nemachiați, patrusprăzeace (Numerii 29,29); A șaptea zi veți aduce viței șapte și berbeci doi, miei de câte un an, nemachiați, patrusprăzeace (Numerii 29,32); Aducând arderea spre miros bine primit Domnului: un vițel, un berbec, miei de câte un an, nemachiați, șapte (Numerii 29,36).

Cu aceste sensuri cele două cuvinte nu sunt înregistrate în dicționarele limbii române.

Miriță este un împrumut ocazional pentru a denumi un arbust din familia leguminoaselor (<lat. *myricē*, -ēs „tamarix”, „cătina roșie”):

Că va fi ca mirițele în pustie și nu va vedea când va veni binele, ci va lăcui în seacetă în pustie, în pământ sărat și nelăcuit. (Ieremie 17,6); «Fugiți, mântuiți sufletele voastre; și veți fi ca mirițele în pustie!» (Ieremie 48,6).

În dicționarele limbii române cuvântul nu este înregistrat.

Mistic (<lat. *mysticus*) este împrumutat de traducător din *Vulgata* și se înregistrează o singură dată în argumentul la *Cântarea lui Solomon*:

Această cântare toată e mistică [7], plină de necuprinsa dragostea lui Hristos către mireasa Sa și, iarăși, a mireasii către Hristos, Mirele său.

Cuvântul este atestat pentru prima dată în acest text (cf. *Indice* Cântarea lui Solomon).

La prima atestare în acest text este cuvântul **odos** „ovăz sălbatic” (cf. *Indice* Isaie), de origine necunoscută [8]:

Au nu deacă va asămăna fața lui, va sămăna ghith și cumin va răsipi și va pune grâul pre rând și orzul și mălaiul și odosul în marginile sale? (Isaie 28,25).

Tot la prima atestare este cuvântul **olivă** (cf. *Indice* Isaie), care, în același context, este folosit pentru a denumi, ca și în limba latină (*olīva*, -ae „măslin”, dar și „măslină”), pomul și fructul deopotrivă:

Și să va lăsa într-însul ca strugurele și ca scuturarea olivei de doao sau trei olive în vârful ramului, sau patru au cinci în vârful ei rodirile ei”, zice Domnul, Dumnezeul lui Israil. (Isaie 17,6).

Legat de cuvântul din urmă, aducem tot aici în discuție cuvântul **olivet** „livadă de măslini” (<*olīvetum*, -ī „loc plantat cu măslini”):

Că preste oliveții și smochinii care era în câmpii, Valanan Ghederiteanul, iară preste cămărilor de untdelemn, Ioas. (1Paralipomenon 27,28),

a cărui primă atestare este tot în traducerea de la 1760 (cf. *Indice* 1Paralipomenon).

Adaptat în două feluri diferite în cele patru cărți biblice în care apare este cuvântul prin care traducătorii au echivalat lat. *onocrotalus*, -ī („pelican”):

Și chignul și onocrotul și porfirionul (Preoția 11,18); Onocrotanul și haradriul, fieștecarea după fealiul său, și pupăza și liliacul (2Lege 14,18).

Aceși formă se întâlnește în alte două locuri: (Isaie 34,11) și (Sofonie 2,14). Cuvântul nu este înregistrat în DLR, se regăsește însă la A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*, vol. I-II, București, 1871–1876.

Orix reprezintă adaptarea cuvântului lat. *oryx*, *orygis* („gazelă”) și a fost preluat din textul *Vulgatei* pentru a desemna un gen de mamifer rumeșător din familia antilopei, deci o realitate necunoscută în spațiul românesc. Cu această formă, cuvântul cunoaște o singură ocurență în tot textul:

Fiii tăi s-au lepădat, dormit-au în capul tuturor căilor, ca orixul încursat, plini de urgia Domnului, de certarea Dumnezeului tău (Isaie 51,20).

Din aceeași familie face parte și mamiferul numit în traducerea românească **pigarg**, cuvânt rezultat în urma adaptării lat. *pygargus*, ī „(o specie de) antilopă”. Este prezent în text în serie cu alte animale considerate prin lege curate:

Aceasta-i jivina carea trebuie să mâncați: boul și oaie și capra, (2Lege 14,4)/ Cerbul și căprioara, bivolul, traghelaful, pigargul, urigul, cămilopardalul. (2Lege 14,5).

În versetul din urmă reținem și cuvântul **urigul**, care nu reprezintă altceva decât o altă adaptare, după forma de acuzativ *orygem*, a substantivului *oryx*, despre care a fost vorba mai sus.

Cu o singură ocurență și la prima atestare în acest text este cuvântul **ostil** (<lat. *hostilis* [9]) „dușmănos”, „vrăjmaș”:

*Care sânt aproape și care-s departe de tine vor lua biruință de tine, întinată, ostilă, cea mare cu perirea. (Iezechiil 22,5) (cf. *Indice* Iezechiil).*

Cuvântul **paliur** reprezintă adaptarea lat. *paliurus*, -i și a fost împrumutat de traducător pentru a denumi o „specie de arbust cu ghimpi”: *Cel ce e întru ei bun e ca paliurul, și care-i drept, ca spinele din gard. (Mihei 74),* într-un context în care, în original, erau *paliurus et... spina*. Cum echivalentul pentru *spina* era clar și cum *paliurus* desemna o realitate pe care, probabil, traducătorul nu o putea defini mai îndeaproape ca să găsească un echivalent potrivit în limba română, a optat pentru împrumut. Forma cuvântului latinesc a favorizat și

o adaptare ușoară a împrumutului la sistemul limbii române. Suntem din nou însă în fața unui împrumut ocazional, cuvântul nefiind înregistrat astăzi în dicționarele limbii române.

Cuvântul *porfirion* denumește „(un fel de) lișiță”: *Și chignul și onocrotul și porfirionul* (Preoția 11,18) și reprezintă adaptarea formei *porphirionem* din textul *Vulgatei* (cf. lat. *porphyro*, *-ōnis*). Cuvântul a intrat în *Vulgata* și în traducerile slavone ale *Bibliei* din versiunea greacă. Așa se explică faptul că în traducerile românești ale *Bibliei*, indiferent de izvorul folosit, cuvântul are aceeași formă: *porfirion* [10]. Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române.

După lat. *rēcalvaster*, *-trī* „cam chel (deasupra frunții)” traducătorul a creat *răspleşug*:

Bărbatul dintr-a căruia cap cad peri pleşug iaste și curat. (Preoția 13,40)/ *Și de vor cădea de la frunte părri răspleşug și curat iaste.* (Preoția 13,41).

În acest fel reușește să păstreze în traducere distincția care se face în textul original între *calvus* „fără păr”, „chel” – *pleşug* și *recalvaster* „cam chel (deasupra frunții)” – *răspleşug*, distincție care se face în versetele următoare și prin substantivele *calvitio*, în traducere, *pleșe*, *pleşuire*, și *recalvatiōne*, în traducere, *răspleşă*:

Iară, de să va naște față albă sau roșie în pleșe sau răspleşă, (Preoția 13,42)/ *Și va vedea aceasta preotul, osândi-l-va fără îndoială de bube care au răsărit în pleşuire.* (Preoția 13,43).

Cuvintele *răspleşug*, *răspleşă* și *pleşuire* nu sunt înregistrate în dicționarele limbii române.

Cuvântul *schin* „mesteacăn” (în *Vulgata*, *schino*) nu se află înregistrat astăzi în dicționarele limbii române. L-am întâlnit o singură dată în textul analizat, unde traducătorul l-a preluat din *Vulgata*, adaptându-l cu ușurință:

Acum, dară, deacă o ai văzut, spune supt ce copaciu i-ai văzut împreună vorbind. Carele au zis: „Supt *schin*”. (Daniil 13,54).

Cu sensul „preparat cosmetic din antimoniu și gogoși de ristic cu care se vopseau pleoapele și sprâncenele”, cuvântul *stibiu* (<lat. *stibium*) este adaptat în forme diferite: *stivie*

Și au venit Iehu în Iezrahil. Iară Iezavel auzând intrarea lui, și-au zugrăvit ochii cu stivie și s-au împodobit capul și s-au uitat prin fereastă (4Împărați 9,30); știvism - „Iară tu, jefuită, ce vei face când te vei îmbrăca cu mohorât, când vei fi împodobită cu baier de aur și vei zugrăvi cu știvism ochii tăi? În zădar te vei împodobi. Te-au urgisit iubitorii tăi, sufletul tău îl vor căuta. (Ieremie 4,30); știvin - Iară eu cu toată putearea mea am gătit ceale de lipsă casii Dumnezeuului meu: aur spre vase de aur și argint spre ceale de argint, aramă spre ceale de aramă, fier spre ceale de fier, leamne spre ceale de leamne și pietri de onihină și ca de știvini și de multe fealiuri de fețe și toată piatra scumpă și marmure Parium de prisosit. (1Paralipomenon 29,2).

Cuvântul este la prima atestare în acest text (cf. *Indice 2Pararalipomenon*).

Prin cuvântul *sufiu* traducătorul a echivalat lat. *fūmus*, *-ī*, înțelegând din comparația cu oala fierbând că nu poate fi vorba despre fum, ci despre o răsuflare puternică:

Din nările lui iase suflu ca din oala aprinsă și fierbând. (Iov 41,11).

Cuvântul este aici la prima atestare (cf. *Indice Iov*). Problema este însă în legătură cu originea cuvântului la traducătorul de la 1760. Dicționarele propun relația etimologică cu fr. *souffle* (cf. Al Ciorănescu, DER; DEX) și numai în subsidiar relația cu verbul *a sufla* (cf. MDA). Aici primează relația cu verbul *a sufla*. Cuvântul francez a contribuit ulterior la impunerea cuvântului românesc în limba literară.

Adaptat în forma *sulfur* (<lat. *sulphur*, *-uris*) „pucioasă”; „substanță chimică, rezultată din combinarea sulfului cu un metal, cu un metaloid sau cu un radical organic”, așa cum se găsește o singură dată în contextul:

Lăcuiască în sălașul lui soțiile lui, care nu ieste, presere-se în sălașul lui sulfur. (Iov 18,15),

cuvântul este atestat pentru prima dată în acest text (cf. *Indice Iov*).

După lat. *tigris* s-a ajuns în traducerea românească la forma *tigriș*, cu fonetismul influențat de rostirea maghiară a cuvântului:

Tigrișul au perit pentru că nu avea pradă, și puii de leu s-au răsipit (Iov 4,11),

formă pe care dicționarele actuale nu o înregistrează. Cuvântul lat. *tigris* este explicat prin „tigriș” și în dicționarul lui Grigore Maior.

Thănistra reprezintă încercarea traducătorului de a adapta lat. *theristrum*, -i „văl”, „veșmânt”:

Carea, dezbrăcând hainele văduvirii, au luat thănistra și, schimbând veșmintele, au șezut în despărțirea drumului carea duce în Thamma, pentru că au fost crescut Sela și nu l-au fost dobândit bărbat. (Facerea 38,14).

Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române. În Ms.45, B1688 și B1795 este *brobodelnic*, iar în Ms 4389 este *haine frumoase*.

Cuvântul *vapor* „abur” (<lat. *vapor*, -ōris) l-am înregistrat o singură dată în următorul context:

Înainte focului cuptoriului, vapor, și fumul focului să înalță; așa și înaintea sângelui, blăstămurile și ocărăle și amânânțerile (Ecleziasticul 22,30),

aici fiind și cea dintâi atestare a cuvântului (cf. *Indice Ecleziasticul*).

După lat. *vicereș* s-a realizat un calc parțial, rezultând cuvântul *vițeîmpărat*, pe care nu îl găsim înregistrat în dicționarele limbii române în seria celorlalte cuvinte compuse cu *vice*:

Iară mâniindu-să pentru aceasta împăratul Antiohul, purcezând în Persidea, au rânduit pre Lisie vițeîmpărat, dându-i gătire de războiu asupra jidovilor, carele au trimis asupra pământului ludei pre Gorghia cu oaste. (1Macavei rezum. cap.3).

Un împrumut ocazional, foarte bine adaptat, este *vux* „merișor” (<lat. *buxum*, -i „merișor; arbore mereu verde, al cărui lemn este de culoare galben-alburie”):

Da-voiu spre pustiire chedrul și spinul și mirha și lemnul de maslin; pune-voiu în pustie ceatină, ulmul și vuxul împreună. (Isaie 41,19).

Actualizarea informației din lucrările lexicografice nu poate ține pasul nici cu cercetarea textelor vechi, nici cu dinamica lexicului actual, pentru că e vorba despre lucrări masive, care nu pot fi reluate, revăzute și adăugite, din păcate, nici măcar la intervale foarte mari de timp (a se vedea cazul dicționarului tezaur al limbii române). Prin urmare, ceea ce putem face este să complinim informația prin cercetări care să fie cunoscute în rândul celor interesați de acest domeniu.

NOTE

- [1]. Subliniem din nou faptul că, prin aceasta, nu se caută scăderi unor lucrări lexicografice importante, ci este vorba numai despre o necesară amendare a informației, în condițiile în care nimeni nu poate pretinde că propune soluția definitivă, mai cu seamă atunci când este vorba despre atestarea cuvintelor și a sensurilor acestora.
- [2]. Acest text a făcut obiectul unei cercetări asidue, care s-a concretizat în 2005 în ediția princeps, o ediție științifică în cinci volume, cu titlul: *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761*, Vol. I-V, apărută la Editura Academiei Române. Din cele 4298 de pagini, cât însumează cele cinci volume ale ediției, circa 2000 de pagini sunt acoperite de aparatul critic al lucrării alcătuit din:
 - Studiu cultural: *Testamentul lui Petru Pavel Aron*, Ioan Chindriș, p. XI-LXXVIII (67p.), în volumul I;
 - *Indice privind concordanța numelor proprii*, Remus Mircea Birtz, p. LXXIX-CXXXVI (47p.), în volumul I;
 - *Notă asupra ediției*, p. CXXVII-CXLI (14p), în volumul I;
 - Studiu lingvistic: *Limba și stilul Vulgatei de la Blaj (1760–1761)*, Niculina Iacob, p. 789-908 (119p), în volumul V;
 - *Precizări cu privire la indice*, Niculina Iacob, p. 910-911 (2p.), în volumul V;
 - *Indice de cuvinte* (defalcat pe cărți biblice), Niculina Iacob și Ioan Chindriș, însumând 1752 de pagini.

- Textul propriu-zis acoperă circa 2300 de pagini și s-a realizat după manuscrisul inedit (de peste 6000 de pagini) existent la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca.
- [3]. În Ieșirea 12,11, cuvântul *Fasă* chiar este astfel reluat apozitiv: *Și așa îl veți mânca: mijloacele voastre veți încinge și încălțăminte veți avea în picioare, fiind toiagele în mâni; și veți mânca grăbind, că iaste Fasă, adecă treacerea Domnului [în Vulgata – Phase, id est transitus Domini]*
 - [4]. *Paști* (<lat. *pascha, -ae*) „sărbătoare religioasă celebrată la creștini în amintirea Învierii lui Isus Hristos, iar la evrei în amintirea eliberării acestora din robia egipteană”, „jerfă adusă lui Dumnezeu în cinstea acestui eveniment”; „pâine sfințită care se împarte la creștini, în biserică, în ziua de Paști”.
 - [5]. În alte versiuni românești ale textului biblic, în aceste contexte se vorbește despre *mac* și *chimen* (cf. B1795, Anania 2001).
 - [6]. Cuvântul trebuie pus în legătură cu substantivul *mache/machie* „pată”, care reprezintă încercarea traducătorilor de a adapta într-un fel cuvântul lat. *macula* „pată”, „murdărie”: *Iară, de vei vrea a mânca și mâncarea cărnurilor te va îndulci, ucide și mănca lângă blagoslovenia Domnului, Dumnezeului tău, carea ȝ-au dat în cetățile tale, acar necurat de va fi, adecă întinat și slab, acar curat, adecă întreg și fără mache, care-i slobod a să aduce, ca căprioara și cerbul, vei mânca (2Lege 12,15); Iară de va avea mache sau va fi ȝchiop sau orb au în oarecare parte grozav sau slab, nu să va jârtoi Domnului, Dumnezeului tău (2Lege 15,21)*. Cuvântul *mache* nu este înregistrat în DLR, în schimb, cu prima atestare la Dosoftei, se înregistrează *maculă*. Pentru alte ocurențe ale cuvântului *mache*, vezi *Indice*.
 - [7]. Autorul argumentului la *Cântarea lui Solomon* din B1795 a preferat să evite cuvântul: *Această cântare toată e în taină, plină de necuprinsa dragoste a lui Hrostos cătră mireasa Sa și iarăși a mireasii cătră Hristos, Mirele său*. Comparând cele două texte, remarcăm o singură diferență: *în taină*, la Micu, față de *mistică*, în traducerea de la 1760, ceea ce înseamnă că autorul argumentului din *Biblia* lui Samuil Micu a avut în față traducerea lui Aron, mulțumindu-se cu copierea textului din traducerea lui Aron și făcând o singură modificare pe care a considerat-o necesară: cuvântul *mistică* îi va fi părut prea dificil pentru cititorii vremii, preferând o echivalare pe înțeles.
 - [8]. Relația cu mg. *vadzab*, propusă de H. Tiktin (*Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*), nu este considerată evidentă de Al. Ciorănescu (DER, p.557).
 - [9]. Pentru neologismul din a doua jumătate a secolului al XIX-lea rămâne, desigur, etimologia dată în MDA (fr. *hostile*).
 - [10]. Vezi Preoția 11,18 din Ms.45, B1688, Ms.4389, în *Biblia de la București (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars III, *Leviticus*, Iași, 1993 (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu) și din *Biblia de la Blaj – 1795*. Ediție jubiliară, Roma, 2000.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- *** *Biblia 1688* (2001; **B1688**). Vol. I-II. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.
- *** *Biblia de la Blaj. 1795* (2000; **B1795**). Roma: Stampa a curra della Tipografia Vaticana.
- *** *Biblia sau Sfânta Scriptură* (2001; **Anania 2001**). București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- *** *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761* (2005). Vol. I-V. București: Editura Academiei Române.
- *** *Dictionnaire des emprunts latins dans les langues romanes* (2004). București: Editura Academiei Române.
- *** *Dicționar biblic* (1995). Oradea: Editura „Cartea creștină”.
- *** *Dicționarul explicativ al limbii române* (1984; **DEX**). București: Editura Academiei Române.
- *** *Dicționarul limbii române* (1913–1940; **DA**). Tomul I, partea I, A-B, 1913; tomul I, partea a II-a, C, 1940; tomul I, partea a III-a, D-De, 1949; tomul II, partea I, F-I, 1934; tomul II, partea a II-a, J-Lacustru, 1937, *Ladă-Lepăda*, 1940, *Lepăda-Lojniță*, București.
- *** *Dicționarul limbii române* (Serie nouă). (1965 ș.u.; **DLR**). București: Editura Academiei Române.
- *** *Manuscrisul românesc 45 (Ms.45)*. Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, cuprinzând copia revizuită a traducerii lui Nicolae Milescu din *Vechiul Testament*.
- *** *Manuscrisul românesc 4389 (Ms.4389)*. Biblioteca Academiei Române, cuprinzând a doua traducere din secolul al XVII-lea a *Vechiului Testament* în limba română, realizată, probabil, de Daniil Andrean Panoneanu.
- *** *Micul dicționar academic* (2001–2003; **MDA**). Vol. I (literele A-C), vol. al II-lea (literele D-H), 2001; vol. al III-lea (literele I-Pr), vol. al IV-lea (literele Pr-Z), 2003, București: Editura Univers Enciclopedic.
- Ciorănescu, Alexandru (2002; **Al. Ciorănescu, DER**). *Dicționarul etimologic al limbii române*, București: Editura Saeculum I.O.

- Chivu, Gh., Buză, Emanuela, Roman Moraru, Alexandra (1992). *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*. București: Editura Științifică.
- Laurian, A. T., Massim, I. C. (1871–1876). *Dicționarul limbei române*. Vol. I-II, București.
- Maior, Grigore (2001). *Institutiones linguae valachicae și Lexicon compendiarum latino-valachicum*. Vol. I-II. Alba Iulia: Editura Universității „1 Decembrie 1918”.
- Tiktin, H. (1903–1912). *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*. I (A-C). II (D-P). III (P-Z). București: Imprimeria statului.

ABSTRACT

Updating lexicographic works can keep pace with neither the research of old texts nor the dynamics of present-day vocabulary as we are dealing with huge works, which unfortunately cannot be resumed, revised or appended even after considerable time span (see the case of the dictionary of the Romanian language). Consequently, what we can do is to amend the available data through researches that are to be published for the people interested in the respective field. In the following pages, we have picked up from the quite generous thesaurus of Biblia Vulgata several words which we deem significant for Romanian lexicography and lexicology. It is an analysis of about 30 words that are either not mentioned in lexicographic works or recently attested or actualization of unrecorded meanings.